

Razvoj i kretanje broja stanovnika na otoku Ugljanu

Marin, Dorijan

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:371041>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Dorijan Marin

Razvoj i kretanje broja stanovnika na otoku Ugljanu

Prvostupnički rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Zupanc

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2024. godina.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Razvoj i kretanje broja stanovnika na otoku Ugljanu

Dorijan Marin

Izvadak: Kako je u samom naslovu navedeno u ovom radu istražiti će se stanovništvo otoka Ugljana u zadarskom arhipelagu, odnosno njegov razvoj i kretanje tijekom povijesti. Na temelju dosadašnjih radova i istraživanja na ovu temu te popisa stanovništva pokušat će se ustanoviti i usporediti broj stanovnika na otoku od prvih popisa stanovništva do današnjih dana te će rezultati biti prikazani tablicama i grafikonima. Odabrano je područje otoka Ugljana zbog blizine autorovog mjesta stanovanja i otoka u svrhu potreba terenskog rada te autorovog porijekla kao i zbog aktualnosti problema sve češćeg iseljavanja (ponajprije mladih) s otoka u Republici Hrvatskoj.

30 stranica, 12 grafičkih priloga, 3 tablice, 25 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: stanovništvo, depopulacija, popis stanovništva, otok Ugljan, prirodno kretanje stanovništva

Voditelj: izv. prof. dr. sc. Ivan Zupanc

Tema prihvaćena: 9. 2. 2023.

Datum obrane: 12. 7. 2024.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Development and movement of the population on the Ugljan Island

Dorijan Marin

Abstract: As it is stated in the title itself, this paper will investigate the population of the island of Ugljan in the Zadar archipelago, respectively its development and movement throughout history. Based on previous works and researches on this topic and the population census, an attempt will be made to establish and compare the number of inhabitants on the island from the first censuses to the present day, and the results will be presented with tables and graphs. The area of the island of Ugljan was chosen due to the proximity of the author's place of residence and the island for the purpose of field work and the author's origin, as well as the topicality of the problem of increasingly frequent emigration (primarily young people) from the islands in the Republic of Croatia.

30 pages, 12 figures, 3 tables, 25 references; original in Croatian

Keywords: population, depopulation, population census, Ugljan Island, natural population movement

Supervisor: Ivan Zupanc, PhD, Associate Professor

UndergraduateThesis title accepted: 09/02/2023

Undergraduate Thesis defense: 12/07/2024

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Ciljevi i svrha istraživanja.....	2
1.3. Istraživačke hipoteze	2
1.4. Metodologija istraživanja.....	2
2. Teorijski i prostorni okvir istraživanja	4
2.1. Otok Ugljan.....	5
2.1.1. Fizičko-geografska obilježja otoka Ugljana.....	6
2.1.2. Društveno-geografska obilježja otoka Ugljana	6
3. Razvoj stanovništva tijekom povijesti.....	8
3.1. Kukljica	11
3.2. Kali.....	11
3.3. Preko.....	12
3.4. Poljana.....	13
3.5. Sutomišćica	14
3.6. Lukoran	15
3.7. Ugljan.....	16
4. Kretanje stanovništva	18
4.1. Prirodno kretanje stanovništva otoka Ugljana	19
4.2. Prostorno kretanje stanovništva otoka Ugljana.....	23
5. Rasprava	24

6. Zaključak.....	26
7. Popis literature i izvora	28
7.1. Literatura	28
7.2. Izvori	29
Prilozi	V
Prilog 1: Popis slika i tablica.....	V

1. Uvod

Razvoj i kretanje broja stanovnika aktualna je tema istraživanja, osobito u slabije naseljenim područjima, područjima obilježenim depopulacijom i marginaliziranim područjima svijeta. U jednu od tih kategorija pripada i Republika Hrvatska koja, prema Popisu 2021. godine, ima 3 871 833 stanovnika (DZS, 2022), ali približno 1/5 stanovništva je samo u Gradu Zagrebu (19,81%). Takva neravnomjerna raspodjela stanovništva dovodi do neravnomjernog gospodarskog razvoja, što utječe na infrastrukturu i dostupnost socijalnih usluga i sadržaja u pojedinim područjima, kao što su neadekvatna medicinska skrb za starije osobe ili nedostatak obrazovnih ustanova, a time i na kretanje stanovništva, odnosno migracije i depopulaciju. Proces ukupne depopulacije i proces starenja stanovništva dva su temeljna opća reprodukcijska procesa koji obilježavaju demografske promjene u Hrvatskoj (Wertheimer-Baletić, 2004). Popis stanovnika iz 2021. godine samo je jedan u nizu s negativnom prirodnom promjenom, a u odnosu na Popis 2011., broj stanovnika smanjio se za 413 056 osoba ili 9,64% (DZS, 2022). Od 78 otoka, koliko ih ima u Republici Hrvatskoj uz brojnije ostale prirodne tvorbe (otočiće, hridi i grebene), prema Popisu iz 2021. godine stalno su naseljena 52 otoka i poluotok Pelješac (MRRFEU, n.d.). Na hrvatskim otocima u 2021. godini živi 3,70% stanovnika manje nego 2011. godine, odnosno 120 332 stanovnika. Gustoća naseljenosti hrvatskih otoka iznosi 37,4 st/km², što je gotovo dvostruko manje od gustoće naseljenosti Republike Hrvatske koja iznosi 68,4 st/km² (MRRFEU, n.d.). Upravo iz ovog podatka možemo vidjeti gore navedenu neravnomjernu raspodjelu stanovništva te negativno stanje otoka kada je u pitanju broj stanovnika.

1.1. Predmet istraživanja

Glavni predmet istraživanja u ovom radu je stanovništvo otoka Ugljana te njegov razvoj i kretanje tijekom povijesti. Uz opće informacije i karakteristike otoka, istražiti će se broj stanovnika prema popisima stanovništva te će se grupirati prema mjestima na otoku. Osim toga, biti će izražena gustoća stanovnika na otoku, uspoređena s gustoćom stanovnika ostatka Zadarske županije u čijem je otok Ugljan upravno-teritorijalnom ustroju.

1.2. Ciljevi i svrha istraživanja

Svrha ovog rada je istražiti kretanje broja stanovnika na otoku Ugljanu tijekom povijesti te razmještaj istoga po mjestima na otoku. Osnovni problemi s kojima se suočavaju zadarski otoci su, u prvom redu, dugotrajna depopulacija kao rezultat negativnog prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva, zatim izuzetno nepovoljna dobna struktura stanovništva, gdje prevladava stanovništvo starije životne dobi, te postupno izumiranje pojedinih naselja na otocima (Graovac, 2004), koju je iznimno bitno smanjiti ili zaustaviti te vratiti stanovništvo, prije svega mlado, natrag na otoke. Na temelju postojećih problema depopulacije i smanjenog sadržaja koji dodatno demotivira ljude za doseljavanje na otoke, postavljeni su sljedeći ciljevi istraživanja:

- 1) Prema popisima stanovništva, utvrditi promjene u broju stanovnika po naseljima na otoku
- 2) Istražiti trenutne trendove kretanja broja stanovnika i prirodne promjene stanovnika
- 3) Istražiti potencijale naseljavanja i smanjenja depopulacije otoka
- 4) Primjenom SWOT analize utvrditi trenutno stanje i potencijalne mjere za razvoj te naseljavanje otoka u budućnosti

1.3. Istraživačke hipoteze

S obzirom na ranije navedene ciljeve, postavljeno je nekoliko hipoteza, a one su sljedeće:

- H1: Na otoku prevladava emigracijski tip izumiranja (E₄)
- H2: Prirodna promjena stanovništva tijekom 21. stoljeća negativnog je predznaka
- H3: Zbog svoje blizine kopnu i gradu Zadru te dobre prometne povezanosti, otok ima visok potencijal za budući razvoj i naseljavanje.

1.4. Metodologija istraživanja

Pri izradi rada korištene su različite metode. Za istraživanje o kretanju broja stanovnika prikupljeni su podaci s relevantnih stranica, poput DZS-a. Prikupljeni podaci biti

će prikazani tablično i grafički pomoću programa Microsoft Excel te kartirani pomoću programa Geoportal DGU.

Kratice korištene pri pisanju rada su: DGU – Državna geodetska uprava, d.o.o. – Društvo s ograničenom odgovornošću, DZS – Državni zavod za statistiku, MRRFEU – Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, NP – Nacionalni park, PP – Park prirode, TZO – Turistička zajednica općine.

2. Teorijski i prostorni okvir istraživanja

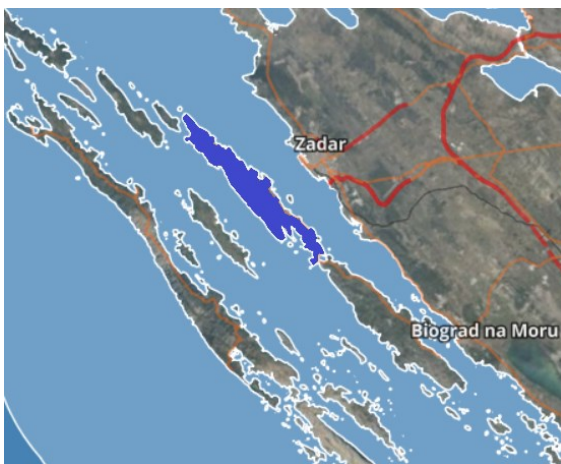
Kako i sam naslov rada glasi, glavni pojmovi su stanovništvo i depopulacija. Upravo pojam depopulacije stanovništva s otoka je potrebno bolje razjasniti radi boljeg razumijevanja teme i problematike rada. Depopulacija ili, kako se još naziva u literaturama, bijela kuga je pojava smanjenja broja stanovnika nekog kraja ili zemlje u cijelosti zbog iseljavanja ljudi ili malog prirasta broja rođenih. Upravo zbog potonjeg problema, u ruralnim područjima najčešće ostaje starije stanovništvo, a posljedica toga može biti negativna, izrazita depopulacija te u konačnici i izumiranje mjesta jer je prirodni prirast ispod nule. Razlozi iseljavanja iz nekog kraja su prvenstveno ekonomske prirode. Prije svega, tu su zastupljeni nezaposlenost i bijeg sa sela te odlazak u veća urbana središta (gradove) zbog lakšeg zaposlenja, bolje zarade i načina života.

Intenzivna depopulacija hrvatskih otoka, pogotovo onih površinom manjih i udaljenijih od kopna, na pojedinim je područjima rezultirala izumiranjem otočnih naselja, a time i zapostavljanjem kulturnog nasljeđa otoka. Problem depopulacije najprije se javio na otocima koji su površinom mali i uglavnom udaljeni od najbližeg kopna na kojima je već u 19. stoljeću dosegnuta maksimalna agrarna gustoća (broj ratara na km²) zbog čega je dio stanovništva počeo iseljavati. Drugi problem nastao je s pojavom peronospore ili bolesti vinove loze što se negativno odrazilo na otoke na kojima je vinogradarstvo bilo glavna gospodarska aktivnost i ujedno glavni izvor prihoda za stanovnike (Čuka, 2003). Ipak, hrvatske otoke najveći broj stanovnika napustio je po završetku Drugog svjetskog rata, odlaskom u prekomorske zemlje (SAD, Australija, Kanada) te u veće hrvatske gradove gdje se 70-ih godina 20. stoljeća razvijala industrija.

Depopulacija nije poprimila iste oblike na svim otocima te se stoga problem razvoja otoka ne može generalizirati, a bitno je naglasiti kako su najlošije prošli površinom manji otoci i oni udaljeniji od kopna koji su uspostavom pomorske putničke veze ostali izolirani od kopna te nisu dostigli stupanj razvoja kao mjesta bliže kopnu ili ona na kopnu (Čuka, 2003). To je upravo i glavni razlog zbog čega su s otoka prvenstveno odlazili mlađi stanovnici u potrazi za boljim uvjetima za život i lakšim zaposlenjem u gradovima na kopnu.

2.1. Otok Ugljan

Otok Ugljan je jedan od mnogih otoka zadarskog arhipelaga. Proteže se u smjeru sjeverozapad-jugoistok u dužini od 22 kilometra te se nalazi jugoistočno od otoka Rivanj i Sestrunj i sjeverozapadno od otoka Pašmana (sl. 1.), s kojim je povezan novoizgrađenim mostom preko prolaza Mali Ždrelac. Od kopna i grada Zadra dijeli ga Zadarski kanal, a s gradom je dobro povezan putem pomorskog prometa katamaranima iz samog grada ili trajketima iz putničke luke Gaženica, što je svakako pozitivna stvar jer su mnogi stanovnici otoka zaposleni u gradu, dok učenici i studenti tamo pohađaju svoje obrazovne ustanove. Od otoka Iža koji se nalazi sa zapadne strane otoka odvojen je Srednjim kanalom. Otok Ugljan jedan je od većih i najnaseljenijih otoka, a prema zadnjem popisu iz 2021. godine broji 5,666 stanovnika (DZS, 2022). Administrativno otok je podijeljen na sedam naselja: Kukljica, Kali, Preko, Poljana, Sutomišćica, Lukoran i Ugljan, koji je ujedno s devet zaselaka prostorno najveće mjesto na otoku te na tri općine: Kukljica, Kali i Preko, kojoj pripadaju naselja Rivanj i Sestrunj te sva naselja na otoku osim Kali i Kukljice. Otok pripada unutarnjem nizu otoka, jednoj od dvije velike otočne skupine: ugljansko-pašmanskoj skupini, koja se dalje dijeli na sjevernu usitnjenu skupinu (Silba, Olib, Premuda, Ist, Škarda, Molat i Tun i pripadajući otočići), ugljansko-pašmansku skupinu (Ugljan, Pašman, Sestrunj, Rivanj i Vrgada i pripadajući otočići) te dugootočku skupinu (Dugi otok, Iž, Rava, Zverinac, Lavdara, Katina i manji otočići) te zasebno otoci Pag i Vir (otoci povezani mostom s kopnom). S obzirom na strukturu i prostorni raspored na otoku postoje dva tipa naselja: okupljena i koncentrirana na obalnom dijelu (južni dio od Sutomišćice do Kukljice) te raspršena naselja (Ugljan i Lukoran).

Sl. 1.: Otok Ugljan u okolini Zadra, digitalni ortofoto 2021. i 2022.

Izvor: kartografska podloga DGU-a

2.1.1. Fizičko-geografska obilježja otoka Ugljana

Obala zadarskog arhipelaga, a samim time i otoka Ugljana, jako je dobro razvedena. S obzirom na smjer pružanja otoka, koji je sjeverozapad-jugoistok, primjer je tipičnog dalmatinskog tipa obale, a na otoku su česti i mikroreljefni oblici (brojne suhodoline, ponikve, špilje i pećine). Otok je pretežno karbonatne građe, a otkriveni su slojevi iz geoloških razdoblja krede i paleogena. Otokom dominiraju vapnenci, koji zauzimaju dvije trećine površine otoka, i dolomiti, kojima pripada preostala jedna trećina površine (Magaš i Faričić, 2000).

Klima koja prevladava otokom Ugljanom je umjereno topla kišna klima sa suhim ljetima (po Köppenovoj klasifikaciji Csa tip klime), koja se još naziva sredozemna klima ili klima masline po dominantnoj kulturi koja se uzgaja širom otoka. Ljeta su vruća i suha, a zime su blage i kišovite. Kao klimatski modifikator svojim maritimnim utjecajem djeluje Jadransko more, a osim njega bitni su i utjecaj geografskog položaja, sekundarne i dnevne cirkulacije zraka. Najveća količina padalina je u jesen, a najmanja ljeti kada se nedostatak nadomješta visokom koncentracijom relativne vlage. Najveće količine globalne radijacije i insolacije su u lipnju i srpnju, a najmanje u studenom i prosincu zbog duljine dana i količine naoblake, dok su amplitude temperature mora manje od onih zraka jer se more sporo zagrijava i hladi za razliku od kopna koje se brže zagrijava i hladi (Magaš i Faričić, 2000).

Što se tiče cirkulacije zraka, zimi prevladavaju vjetrovi bura i jugo, a ljeti maestral koji ublažuje ljetnu sparinu i visoke temperature zraka. Od ostalih vjetrova još su, u manjim količinama, zastupljeni levanat sa istoka, pulenat sa zapada i tramontana sa sjevera, a nije strana ni pojava bonace, odnosno tišine u kanalu.

Gore navedena fizičko-geografska obilježja utječu, prije svega, na razmještaj stanovništva koje je na otoku Ugljanu pretežito koncentrirano na sjeveroistočnoj strani otoka ponajviše zbog blažih reljefnih oblika, brojnijih uvala i povoljnih luka za brodice te plodne dolomitne zone s plodnim tlom koje je pogodno za razvoj poljoprivrede za razliku od strme, vapnenačke jugozapadne strane otoka.

2.1.2. Društveno-geografska obilježja otoka Ugljana

Razni nazivi otoka govore o miješanju jezičnih odnosno kulturno-etničkih elemenata na Ugljanu, a samim time i o bogatom povijesno-geografskom razvitku otoka od razdoblja prapovijesti do novijeg doba pa do današnjih dana. Iako se ime Ugljan prvi put spominje

1325. godine (*Uglan*) te od tada mijenja svoj oblik (*Gylanius, Gelani, Giglano*), razna istraživanja koja su provedena ukazuju na to da je prostor otoka Ugljana naseljavan još od neolitičkog perioda, a u ilirskom razdoblju život na otoku bio je jako dinamičan (Magaš i Faričić, 2000). Današnji naziv ustalio se 1688. u radovima mletačkog geografa V. M. Coronellija, a mogao je poprimiti razne talijanske i njemačke inačice kroz vrijeme. Mjesto Ugljan na otoku ima isto podrijetlo imena, dok su ostala naselja također imala nekoliko imena tijekom povijesti pa su tako imena mjesta Preko, Kali i Kukljica imala geografsko pojmovno određenje (Magaš i Faričić, 2000).

Značajno je bilo geostrateško značenje otoka kroz povijest, a prednjači utvrda Sv. Mihovila koju su 1202. godine Mlečani podigli kako bi lakše kontrolirali i branili tek osvojeni teritorij Zadra u križarskim ratovima. Upravo zbog utvrde te istoimenog benediktinskog samostana i još starije prapovijesne gradine u kojoj su živjeli jedni od prvih stanovnika otoka, geograf i kartograf Gerardus Mercator 1595. otok naziva *S. Michel* (Magaš i Faričić, 2000).

Istraživanja su pokazala da su prvi stanovnici otoka govorili čakavskim naglaskom i to nije utjecalo na aklimatizaciju novih naroda i ljudi koji su doseljavali. Čakavski naglasak i dan danas se najviše koristi na otoku, uz neke naznake štokavskog koji se pojavio dolaskom izbjeglica koji su na otok došli u bijegu od Osmanlija i njihovih napada u 17. stoljeću.

3. Razvoj stanovništva tijekom povijesti

Prvi nalazi o životu ljudi na Ugljanu potječu iz doba neolitika (kremeniti noževi i sjekire u mjestima Kukljica i Ugljan), ujedno i razdoblja u kojem se Ugljan fizički odvojio od najbližeg kopna (grada Zadra) zbog izdizanja morske razine. Nešto kasnije izdizanje morske razine uzrokovalo je i odvajanje otoka Ugljana i Pašmana, koji su, kako je gore navedeno, danas povezani mostom preko tjesnaca Mali Ždrelac (sl. 2.). Upravo na otoku Pašmanu pronađeni su nalazi iz najranijih razdoblja, paleolitika i mezolitika (Magaš i Faričić, 2000).

Sl. 2.: Tjesnac Mali Ždrelac s mostom

Izvor: eNavtika.si

Prvi zabilježeni broj stanovnika na otoku datira iz 1527. godine (za sva mjesta osim Poljane). Zadarski popis stanovništva iz 1527. godine, uz popis splitskih pučana iz 1507. godine, je jedan od dva najstarija sačuvana popisa stanovništva neke dalmatinske zajednice i početna točka proučavanja kretanja broja stanovnika tadašnje metropole Dalmacije. Popis je nastao kao dio izvješća o službi zadarskog kapetana Zacharie Vallaressa, a do danas nisu poznati detalji o nastanku popisa, odnosno načinu na koji je proveden te kakvi su bili kriteriji izrade (Madunić, 2009). Međutim, 1857. godine car Franjo Josip I. proglašava „propis kako se imade obavljati popisivanje naroda“, ujedno i prvi moderni popis stanovnika na hrvatskom tlu. Tako je 1857. godine započelo statističko praćenje stanovništva u Hrvatskoj dok se svi popisi prije te godine svrstavaju u kategoriju prapopisa. Prvi moderni popis i popisi nakon Drugog svjetskog rata provedeni su *de iure* koncepcijom, a ostali su provedeni *de facto* koncepcijom.

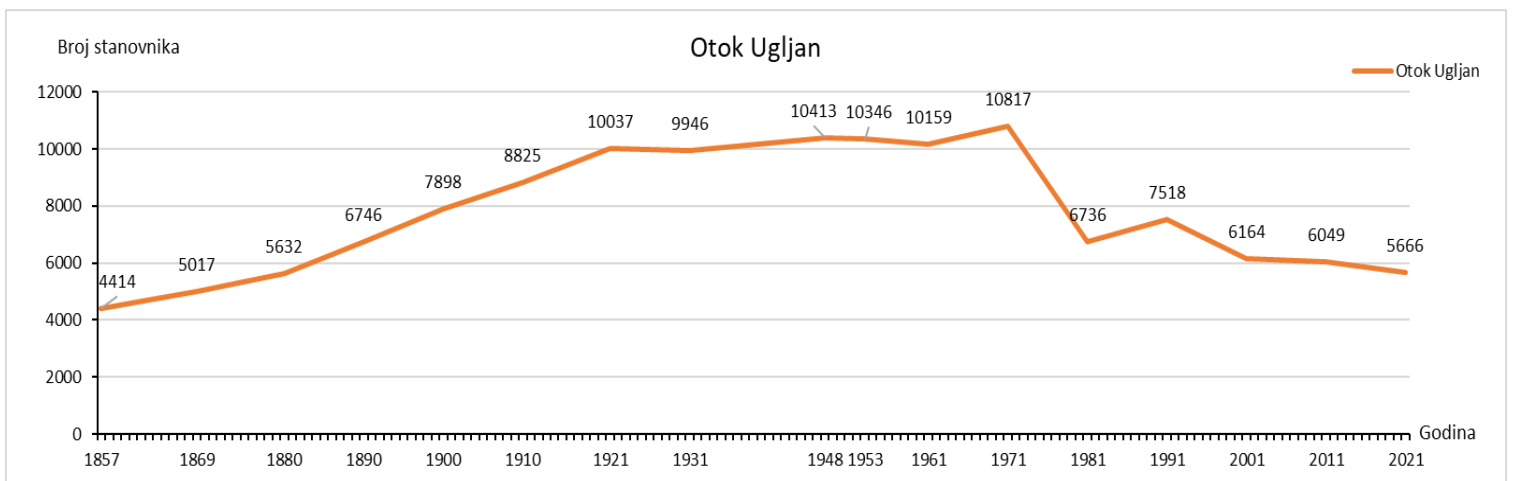
Popis iz 1857. godine je prvi popis stanovništva koji sadrži statistiku za sva naselja na otoku Ugljanu. Iako je zadarski cenzus iz 1527. godine najstariji sačuvani popis stanovnika za istraživano područje (tab. 1.), zbog nepouzdanosti i neredovitosti ranijih popisa u nastavku rada analizirati će se podaci popisa stanovništva od 1857. godine nadalje.

Tab. 1.: Broj stanovnika po naseljima na otoku Ugljanu, popisi 1527.-2021.

Naselje/ Godina	Kukljica	Kali	Preko	Poljana	Sutomišćica	Lukoran	Ugljan	Otok Ugljan
1527.	200	93	256	-	205	240	475	1469
1598.	166	136	-	-	281	364	453	1400
1603.	200	200	-	-	300	370	400	1470
1626.	-	-	-	-	-	-	-	-
1754.	653	334	-	-	1036	426	665	3114
1760.	-	360	-	-	1180	419	674	2633
1818.	585	433	578	-	730	446	477	3249
1826.	611	462	616	-	755	465	484	3393
1840.	600	470	616	-	750	460	520	3416
1857.	688	558	937	437	542	552	700	4414
1869.	780	626	1059	495	597	630	830	5017
1880.	839	797	1235	534	628	672	927	5632
1890.	1078	982	1531	642	708	793	1012	6746
1900.	1310	1221	1825	744	826	818	1154	7898
1910.	1345	1482	2038	728	940	970	1322	8825
1921.	1537	1594	2151	900	1100	1112	1643	10037
1931.	1457	2061	2462	803	918	1019	1226	9946
1948.	1563	2281	2323	848	858	1252	1288	10413
1953.	1612	2305	2274	843	871	1257	1184	10346
1961.	1473	2251	2274	713	778	1197	1473	10159
1971.	2375	2405	2087	694	683	956	1617	10817
1981.	716	1829	1494	448	438	675	1136	6736
1991.	868	2245	1759	448	441	687	1070	7518
2001.	650	1731	1351	270	354	492	1316	6164
2011.	714	1638	1286	294	336	503	1278	6049
2021.	628	1585	1250	321	380	478	1024	5666

Izvor: Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS

Demogeografska obilježja otoka uvjetovana su mnogim čimbenicima kao što su fizičko-geografska osnova, geografski položaj i smještaj otoka te povijesni razvoj sve do suvremenog doba. Ljudi imaju značajnu ulogu u razvoju otoka, prije svega gospodarskom, koji će se temeljiti na raznim oblicima poljoprivrede, pomorstvu i ribarstvu te turizmu. Osim navedenim faktorima, broj stanovnika i gustoća naseljenosti određeni su i veličinom otoka. Otok Ugljan površinom se ubraja u veće hrvatske otoke (50,21 km²). Broj stanovnika tijekom povijesti se kretao usporedno s demografskim razvojem cijele Republike Hrvatske i njenih ostalih otoka (Magaš i Faričić, 2000). Na priloženom grafu (sl. 3.) vidljiv je porast broja stanovnika od prvog modernog popisa 1857. godine do 1921. godine. U kasnijim popisima stanovništva većinom je zabilježen pad broja stanovnika, uz nekoliko izuzetaka kada je zabilježen porast u odnosu na popis stanovništva koji je prethodio (1948., 1971. i 1991. godina). Razlozi pada broja stanovnika su najčešće bolesti i ratovi te iseljavanja u Zadar i prekomorske zemlje koja su zahvatila Ugljan zbog deagrarizacije i deruralizacije nakon popisa 1948. godine. Na posljednjem popisu provedenom 2021. godine otok Ugljan imao je 5666 stanovnika, što je najmanji zabilježeni broj stanovnika od popisa provedenog 1880. godine, a s gustoćom naseljenosti od 112,85 stan./km² daleko je najgušće naseljen otok u zadarskom arhipelagu, unatoč opadanju broja stanovnika svakim idućim popisom. U odnosu na cijelu Zadarsku županiju, u čijem se ustroju nalazi, ima gotovo tri puta veću gustoću stanovništva (43,82 stan./km²).

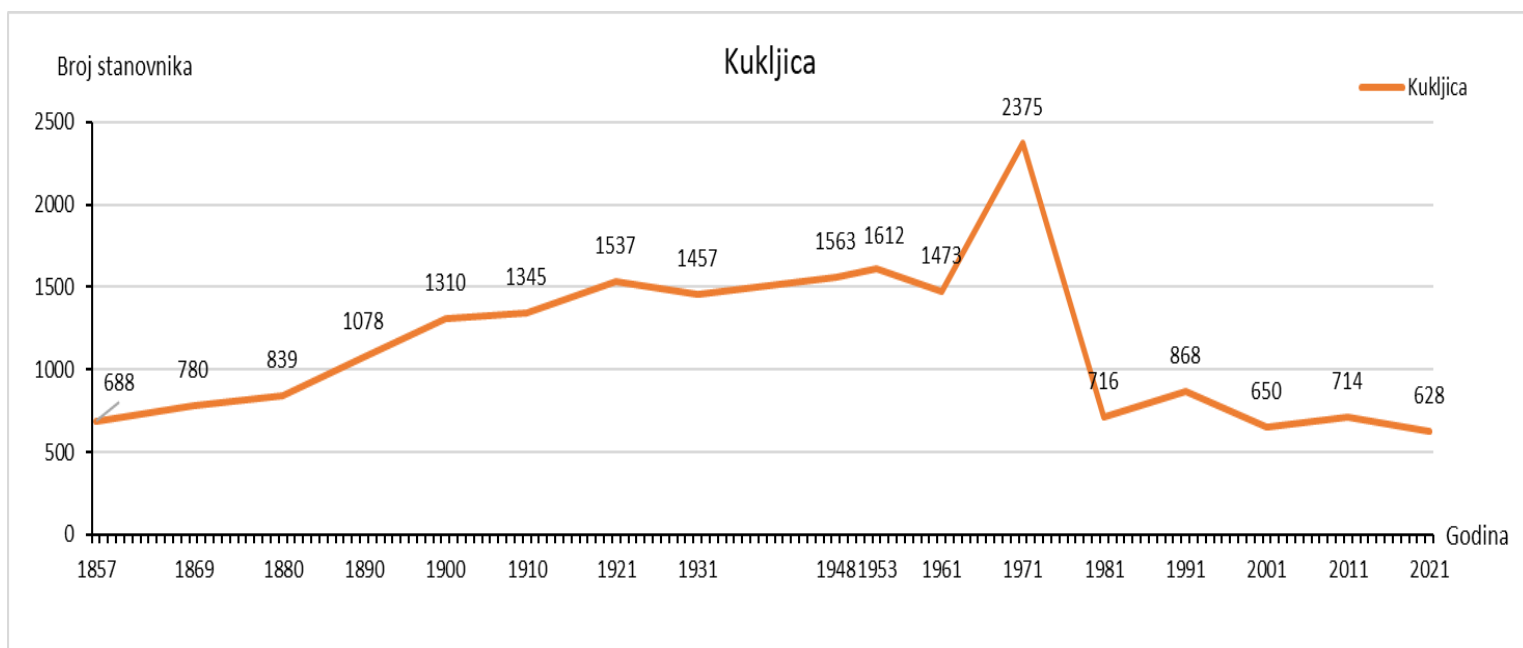

Sl. 3.: Broj stanovnika na otoku Ugljanu po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.1. Kukljica

Kukljica je jedna od tri općine otoka Ugljana, a smještena je na njegovom krajnjem jugoistoku te je time i najbliže naselje susjednom Pašmanu. Ribarstvo i turizam su djelatnosti koje prevladavaju, a poznata je i kao „vrata za PP Telašćica i NP Kornati“ zbog smještaja u blizini prolaza Mali Ždrelac. Osim blizine parka prirode i nacionalnog parka, brojne uvale i plaže te ostale prirodne ljepote potiču razvoj turizma, što utječe na migracije i cirkulaciju stanovništva, a Kukljicu stavlja na važno mjesto među otočnim destinacijama zadarskog kraja (TZO Kukljica, 2017). U naselju Kukljica zabilježen je trend porasta broja stanovnika do 1971. godine, nakon čega slijedi nagli pad te daljnji blagi trend pada broja stanovnika (sl. 4.). Pretpostavlja se da je glavni razlog tomu već spomenuta deagrarizacija i deruralizacija, odnosno migracije potaknute tim procesima.

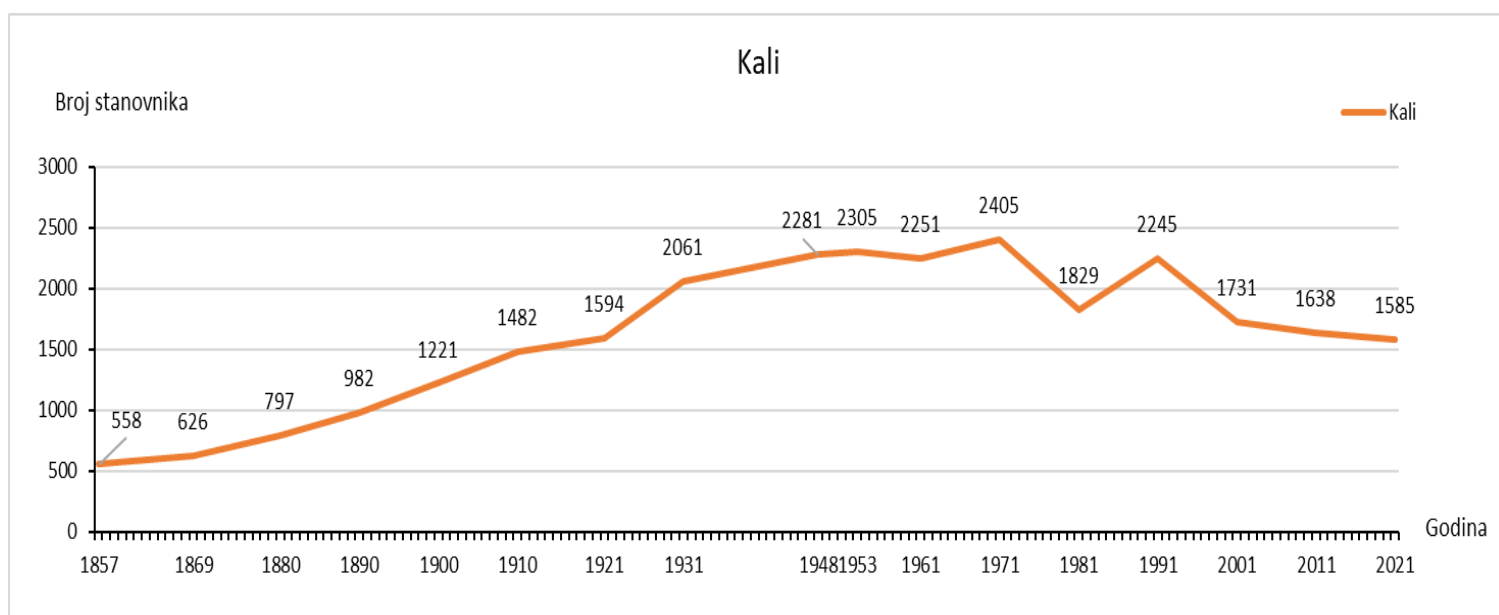
Sl. 4.: Broj stanovnika u Kukljici po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.2. Kali

Općina Kali smještena je na južnom dijelu otoka Ugljana te graniči s Prekom na sjeveru i Kukljicom na jugu. Najzastupljenija grana gospodarstva je ribarstvo od kojeg i živi većina mještana. Ribarstvo u Kalima ima dugu tradiciju i Kali je u svijetu poznato upravo zbog toga, a tamo se nalazi i sjedište tvrtke Kali tuna d.o.o., jedne od najstarijih i najpoznatijih

tvrtki za kavezni uzgoj tune na Mediteranu. Osim ribarstva zastupljeni su i poljoprivreda, odnosno maslinarstvo te turizam (Općina Kali, 2023). Od prvog provedenog popisa 1857. godine u Kalima je vidljiv trend porasta broja stanovnika do popisa iz 1991. godine, osim izuzetaka 1961. i 1981. godine kada je zabilježen pad broja stanovnika. Nakon popisa stanovništva provedenog 1991. godine uslijedio je trend pada broja stanovnika (sl. 5.), a kao glavni razlog pretpostavljaju se posljedice Domovinskog rata. Ipak, zahvaljujući dobroj gospodarskoj situaciji u odnosu na otoke koji su udaljeniji od kopna, naselje Kali je i danas perspektivno mjesto za naseljavanje te sa svojih 1585 stanovnika prema popisu iz 2021. godine slovi za najveće mjesto na zadarskim otocima (Općina Kali, 2023).

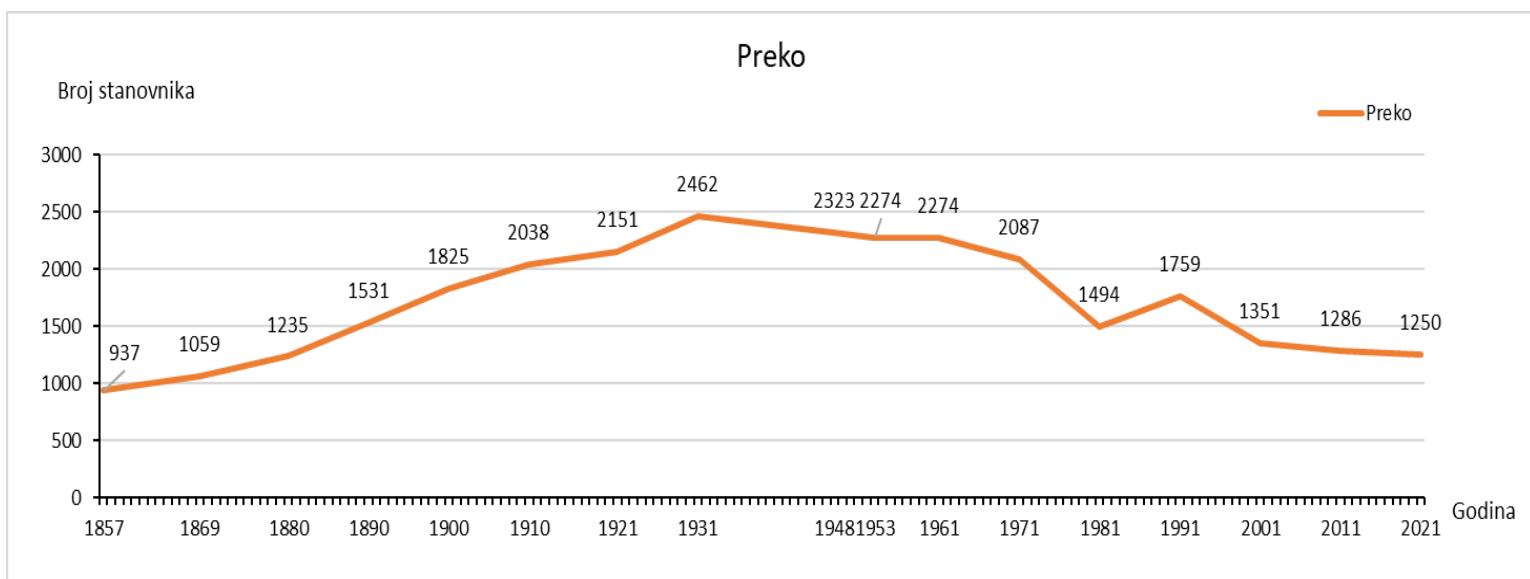
Sl. 5.: Broj stanovnika u Kalima po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.3. Preko

Naselje Preko je prometno i administrativno središte cijelog otoka, dio je općine Preko koja sadrži dvije trećine sjeverozapadnog dijela otoka, a pod koju spadaju sva naseljena mjesta na otoku Ugljanu osim Kukljice i Kali te otoci Ošljak, Rivanj i Sestrunj (Općina Preko, 2020). Od gospodarstva u Preku su zastupljeni turizam i maslinarstvo. Svojim centralnim položajem te tipičnom dalmatinskom arhitekturom u staroj jezgri naselja privlači brojne turiste koji imaju mogućnost sidrenja (veza) u Marini Preko u centru naselja. Pred marinom smjestio se i otočić Galevac s franjevačkim samostanom iz 15. stoljeća, a na brdu iznad

mjesta izdiže se utvrda sv. Mihovila koja je imala značajnu obrambenu ulogu u prošlosti s koje se pruža panoramski pogled na grad i ostale otoke zadarskog arhipelaga (Visit Croatia, 2023b). Trend porasta broja stanovnika vidljiv je do 1931. godine, a nakon tog popisa stanovništva u gotovo svim narednim popisnim godinama zabilježen je pad broja stanovnika u odnosu na popisnu godinu prije (sl. 6.). Iako je danas, sa svojih 1250 stanovnika, drugo najmnogoljudnije naselje na otoku, nakon Kali, Preko je i dalje centar otoka Ugljana na kojem se nalazi većina bitnijih ustanova na otoku.

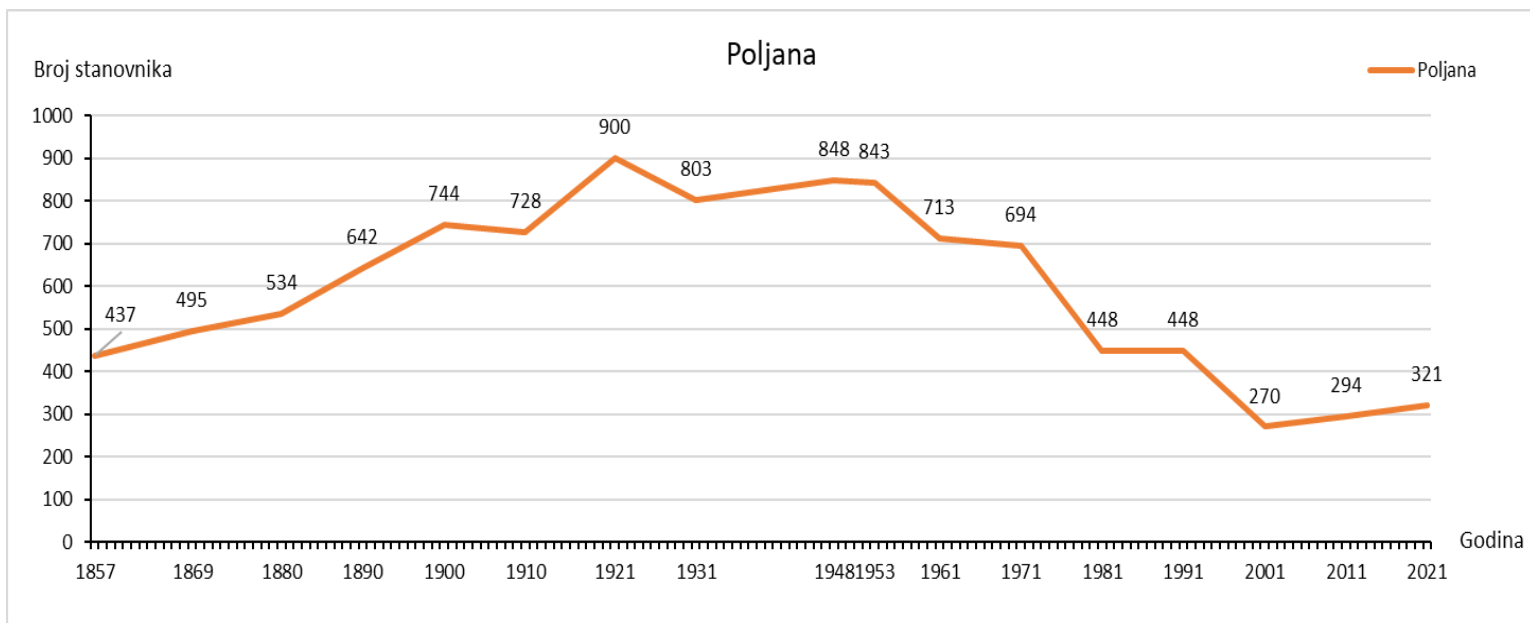
Sl. 6.: Broj stanovnika u Preku po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.4. Poljana

Poljana je površinom najmanje mjesto na Ugljanu, a smještena je između naselja Preko i Sutomišćica. Prirodno je zaštićena poluotokom Sv. Petar, a ugođaj tipičnog dalmatinskog mjesta prije svega naglašavaju kamene kuće građene u nizovima i romanička crkva koja datira iz 13. stoljeća. Na otoku postoji velik broj tradicija koje današnji stanovnici, prije svega mladi, pokušavaju održati, a jedna od njih je godišnji malonogometni turnir „Pojonsko srce“ dok se nakon turnira održava natjecanje u potezanju konopa između dvije strane sela, Petar i Centar. Glavna gospodarska grana u naselju je poljoprivreda (povrtlarstvo i maslinarstvo) (Visit Croatia, 2023a). Broj stanovnika u Poljani od popisa 1857. godine bio je u porastu do 1921. godine uz iznimku 1910. godine (sl. 7.). Nakon tog popisa uglavnom je

zabilježen trend pada broja stanovnika, a iznimka su posljednja dva popisa stanovništva provedena u Republici Hrvatskoj na kojima Poljana bilježi porast broja stanovnika. Unatoč tomu Poljana je danas naselje s najmanje stanovnika na otoku Ugljanu.

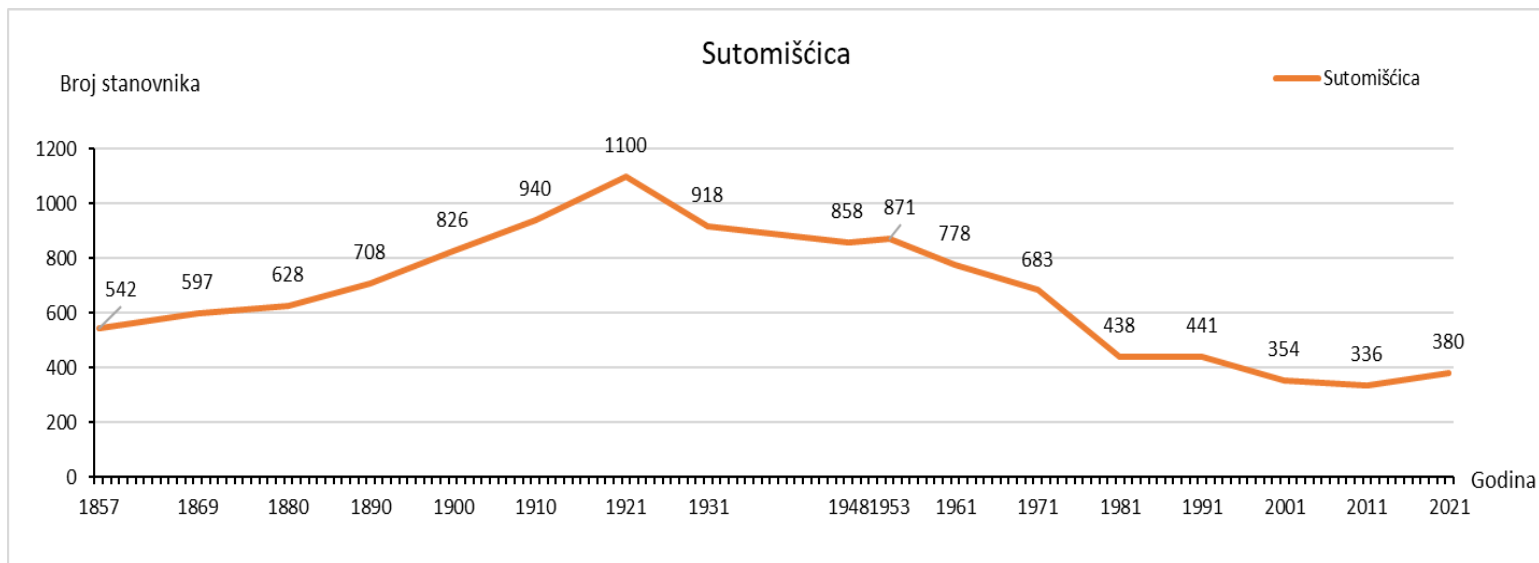
Sl. 7.: Broj stanovnika u Poljani po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.5. Sutomišćica

Sutomišćica je malo naselje smješteno na istočnoj obali Ugljana u istoimenom zaljevu u kojoj se nalazi i Olive Island Marina, koja je nekoliko puta proglašavana najboljom malom marinom na Jadranu, a utočište je brojnim pomorcima i turistima (TZO Preko, n.d.). U naselju se nalazi ranokršćanska crkva sv. Eufemije koja je zaštitnica mjesta i po kojoj je Sutomišćica dobila ime te barokni ljetnikovac zadarske plemićke obitelji Lantana, od kojih su neki bili „koluneli“ zadarskog arhipelaga (Šimun Lantana koji je sastavio popis stanovništva zadarskog otočja 1759. godine), izgrađen u 17. stoljeću (Filipi, 1960). Glavne grane gospodarstva na otoku su ribarstvo, voćarstvo i povrtlarstvo. Kako u svim naseljima tako je i u Sutomišćici od prvog popisa stanovništva zabilježen trend porasta broja stanovnika (sl. 8.). Od popisa 1921. godine kada je u naselju popisano 1100 stanovnika, bilježi se trend pada broja stanovnika uz nekoliko izuzetaka kada je zabilježen porast broja stanovnika, uključujući i posljednji popis 2021. godine. Kao glavni uzroci pada broja stanovnika pretpostavljaju se posljedice Prvog

svjetskog rata te iseljavanje u prekomorske zemlje, dok se u suvremeno doba kao glavni uzrok navodi iseljavanje pretežito mladih osoba u potrazi za zaposlenjem i boljim uvjetima života.

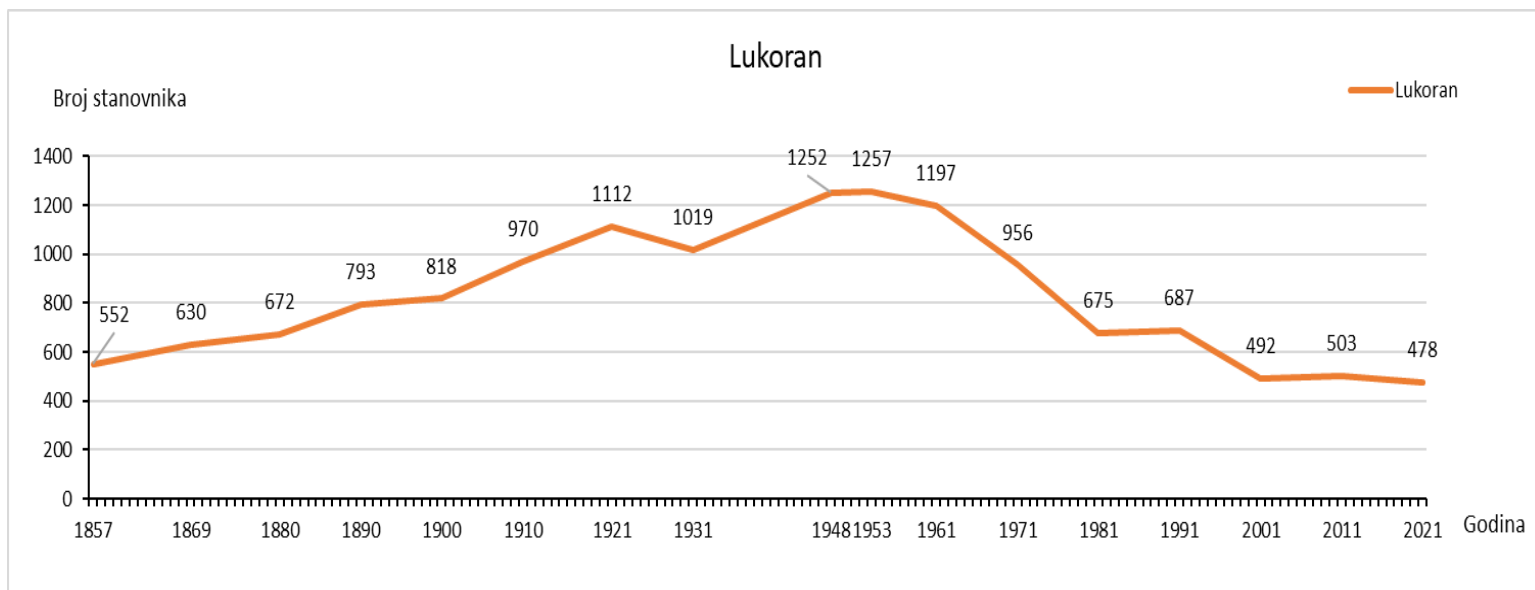

Sl. 8.: Broj stanovnika u Sutomišćici po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.6. Lukoran

Lukoran je mjesto na sjeveroistočnoj obali otoka Ugljana, smješten između Ugljana i Sutomišćice, s kojom je do 15. stoljeća tvorilo jedno naselje. Zaštitnik sela je sveti Lovre, a po njemu je nazvana i crkva neostilskih obilježja izgrađena u drugoj polovici 19. stoljeća, dok se na istom mjestu nalaze ostaci istoimene crkvice iz 11. stoljeća. U naselju je i ljetnikovac obitelji de Ponte iz 17. stoljeća, a prema predaji u naselju je Petar Preradović napisao poznatu hrvatsku budnicu „Zora puca, bit će dana“. Kao i u ostalim naseljima na otoku, mještani se pretežno bave poljoprivredom i ribarstvom, a zastupljeni su i ovčarstvo i turizam (Hrvatska enciklopedija, 2021b). Što se tiče kretanja broja stanovnika Lukorana, zabilježen je porast broja stanovnika do popisa stanovništva 1953. godine kada je taj broj krenuo postupno opadati (sl. 9.). Izuzetak je 1931. godina kada je zabilježen pad broja stanovnika u odnosu na prethodni popis. Konstantan pad broja stanovnika prekinut je u dvama popisnim godinama (1991. i 2011.). Prema posljednjem popisu stanovništva Lukoran broji 478 stanovnika te time pripada manjim naseljima na otoku uz već spomenute Poljanu i Sutomišćicu.

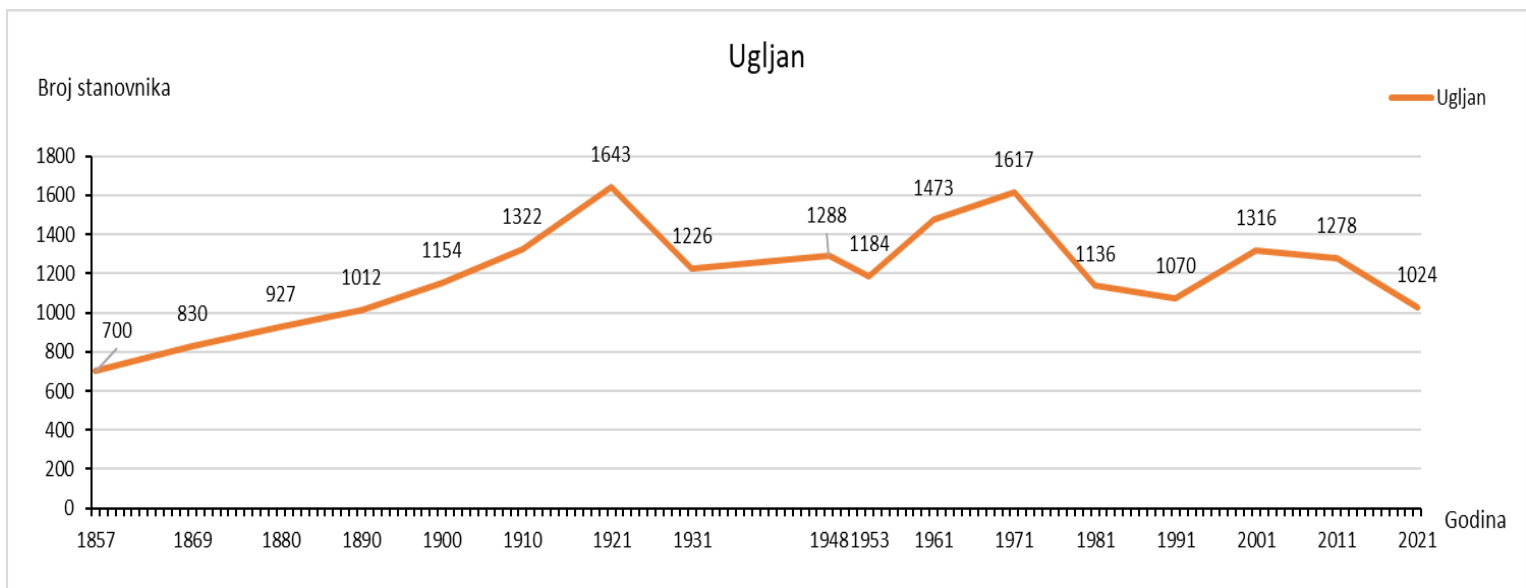
Sl. 9.: Broj stanovnika u Lukoranu po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

3.7. Ugljan

Na sjevernom dijelu otoka Ugljana smjestilo se istoimeno naselje. Iako nije središte otoka zbog svog rubnog položaja, Ugljan je površinom najveće naselje, a broji 9 zaseoka. Velik je broj antičkih i starokršćanskih lokaliteta od kojih su najpoznatiji ostaci Ville Rusticae i replike antičkog mlina u Mulinama. U centru Ugljana nalazi se samostan sv. Jeronima, zaštitnika Dalmacije i izumitelja glagoljice, sagrađen u 15. stoljeću, a uz njega je i turistički kamp. Također tamo se nalazi i najstarija sačuvana crkva na otoku, crkva sv. Kuzme i Damjana iz 11. stoljeća. U zaseoku Gornje Selo smjestio se dvorac Beršić iz 17. stoljeća kojeg je dao izgraditi veleposjednik iz obitelji Califfi Jacobo, a koji je krajem 20. stoljeća obnovljen i nosi naziv po najvećem zadarskom košarkašu svih vremena, Krešimiru Ćosiću, koji je porijeklom iz Dobropoljane sa susjednog Pašmana (Fratric, 2021). Glavna grana gospodarstva u naselju je poljoprivreda, odnosno uzgoj maslina, smokava i vinove loze, a zastupljeni su i ribarstvo i turizam. Za razliku od drugih naselja na otoku Ugljanu koja su imala vidljiv trend porasta ili pada stanovništva u određenom razdoblju, to nije slučaj i kod naselja Ugljan. Nakon prvog modernog popisa 1857. godine na kojem je zabilježeno 700 stanovnika, taj broj je konstantno rastao do popisne godine 1921. kada je zabilježen najveći

broj stanovnika u Ugljanu, 1643 stanovnika (sl. 10.). Nakon tog popisa nije vidljiv određen trend porasta ili pada broja stanovnika, već je vidljivo da se to mijenja svakim popisom na drugačiji način. Posljednjim popisom iz 2021. godine Ugljan broji 1024 stanovnika te je, nakon Kali i Preka, treće najbrojnije naselje na otoku. Veći pad broja stanovnika vidljiv je na popisima stanovništva iz 1931. godine, a kao glavni razlog pretpostavljaju se posljedice Prvog svjetskog rata, te 1981. godine gdje su glavni razlozi već spomenute deagrarijacija i deruralizacija.

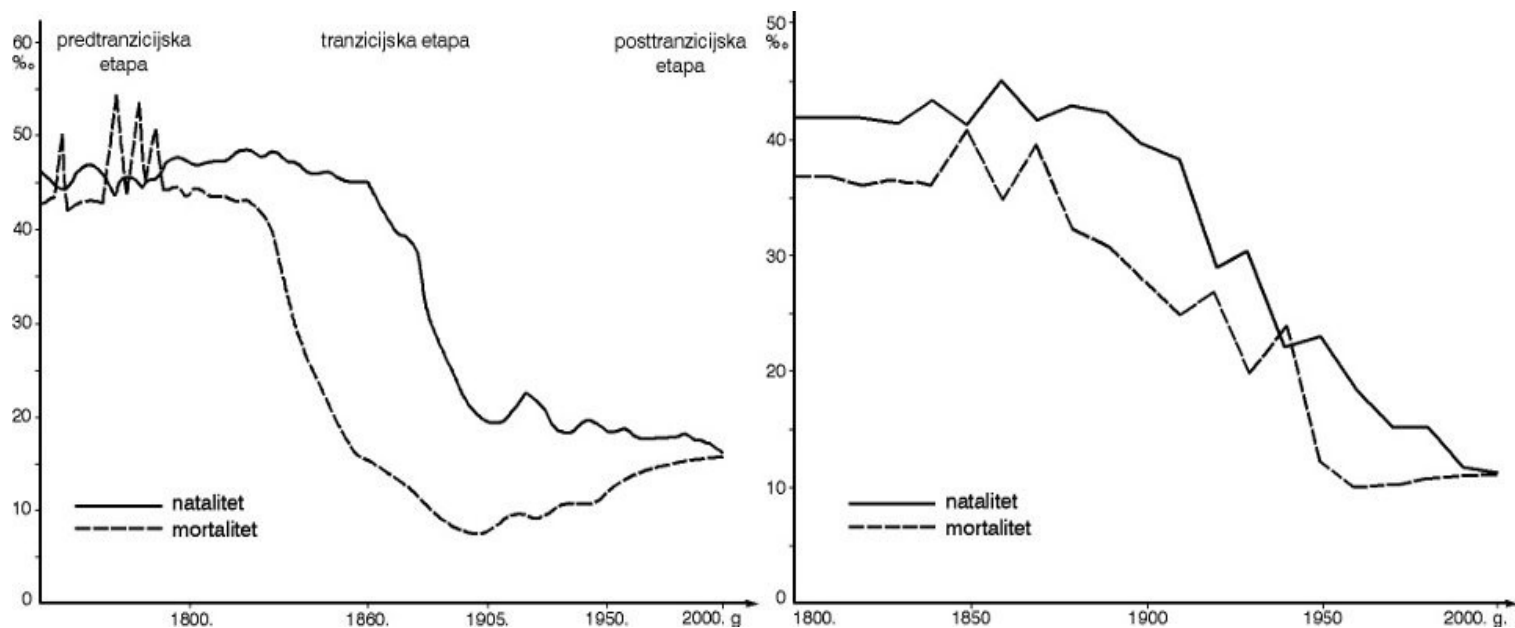
Sl. 10.: Broj stanovnika u Ugljanu po popisima stanovništva od 1857. godine

Izvor: prema Filipi, 1960., 174-175, Magaš i Faričić, 2000., 72, DZS izradio autor

4. Kretanje stanovništva

Dvije su glavne sastavnice kretanja stanovništva: prirodno kretanje i migracije, odnosno prostorno (mehaničko) kretanje stanovništva. Prirodno kretanje stanovništva je razlika između broja rođenih (natalitet, rodnost) i broja umrlih (mortalitet, smrtnost). Kao rezultat te razlike proizlazi prirodni prirast u slučaju veće rodnosti te prirodni pad u slučaju veće smrtnosti. Stope nataliteta i mortaliteta imaju slične vrijednosti i nazive pa tako stope nataliteta mogu biti niske (do 15‰), srednje ili umjerene (15-26‰) i visoke (više od 26‰), dok stope mortaliteta mogu također biti niske (do 10‰), srednje (11-20‰) i visoke (više od 20‰). Stope prirodne promjene imaju vrijednosti slične onima rodnosti i smrtnosti pa tako one mogu biti niske (do 5‰), srednje (6-14‰), visoke (15-20‰) i vrlo visoke (više od 20‰). Visoke i vrlo visoke stope promjene zastupljenije su u slabije razvijenim državama, posebno onima u Africi, a razlog je taj što se ne pridaje dovoljno pažnje planiranju obitelji i kontrolama začeca. S druge strane, niske i srednje stope prisutnije su u srednje i visoko razvijenim državama. Osim prirodnog postoji i, već spomenuto, prostorno kretanje stanovništva. Rezultat prostornog kretanja dobije se razlikom useljenika i iseljenika, a vrijednosti kao i kod prirodnog kretanja mogu biti pozitivne i negativne. Postoji i ukupna promjena broja stanovnika koja se izračunava zbrajanjem prirodnog i prostornog kretanja (Geografija 2 ekonomska škola, n.d.).

Razdoblje procesa razvoja stanovništva i prelaska s visokih stopa rodnosti i smrtnosti, koje su karakteristične za predindustrijska društva, na niske stope rodnosti i smrtnosti karakteristične za moderna, razvijena društva je demografska tranzicija ili prijelaz. U navedenom procesu prvo opadaju stope mortaliteta, a zatim nakon nekog vremena i stope nataliteta. To razdoblje, u kojem pad mortaliteta prati pad nataliteta, naziva se središnja tranzicijska podetapa, a njeno trajanje se razlikuje od zemlje do zemlje. Danas je proces demografske tranzicije već završio u većini razvijenih zemalja svijeta, dok u nerazvijenim zemljama i pojedinim zemljama u razvoju još traje. Prvo je zahvatio Francusku već u prvoj polovici 18. stoljeća, dok je za Hrvatsku karakterističan kasniji početak (krajem 19. stoljeća) te kratkotrajnost procesa (oko 80 godina). Središnja tranzicijska podetapa u Hrvatskoj je započela 1930-ih godina, a posttranzicijska etapa 1980-ih godina (sl. 11.). Od 1990-ih godina mortalitet u Hrvatskoj prelazi razinu nataliteta i od tada se bilježe konstantne negativne stope prirodne promjene, uz izuzetak prve dvije godine nakon završetka Domovinskog rata kada je promjena bila pozitivna (Hrvatska enciklopedija, 2021a).

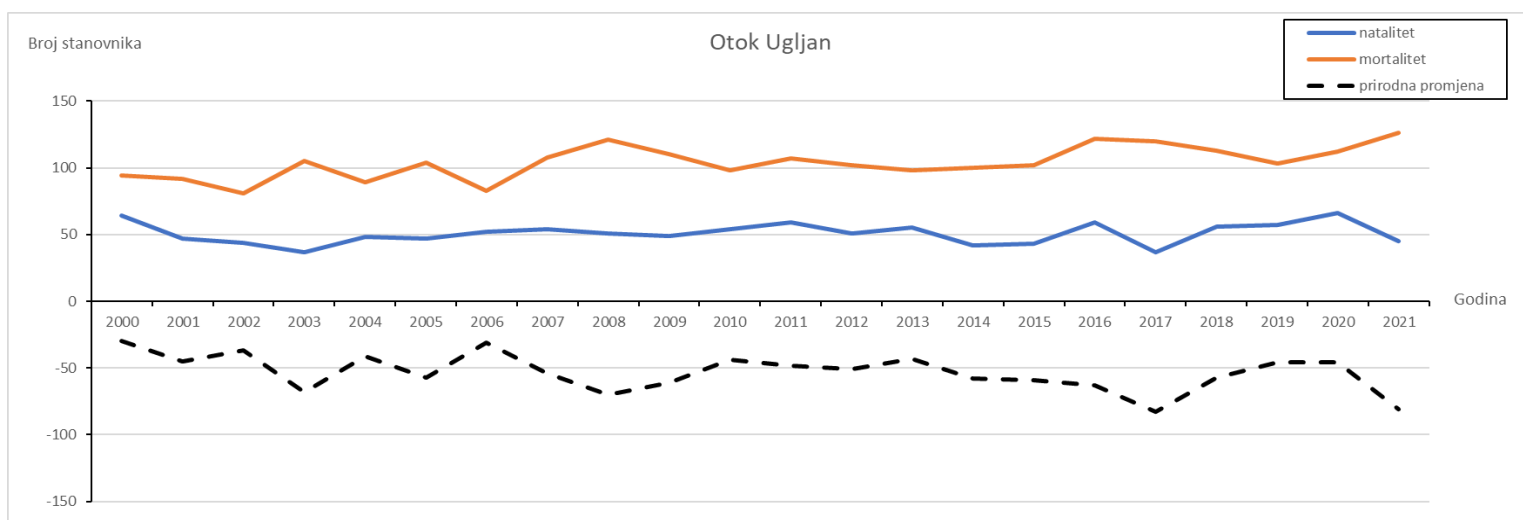
Sl. 11.: Opći model demografske tranzicije zapadnoeuropskih zemalja (lijevo) i Hrvatske (desno)

Izvor: Hrvatska enciklopedija

U nastavku rada analizirat će se podaci prirodnog kretanja za otok Ugljan i općine na otoku za razdoblje 2000.-2021. godine.

4.1. Prirodno kretanje stanovništva otoka Ugljana

Kako je ranije već navedeno, čitavu Hrvatsku od početka 1990-ih godina zahvatila je negativna prirodna promjena s niskim natalitetom i visokim mortalitetom, koja traje i danas, a iznimka su bile godine 1996. i 1997. godine, kada je promjena bila pozitivna. Prema analizi podataka za razdoblje 21. stoljeća, može se zaključiti da otok Ugljan ima stalnu negativnu prirodnu promjenu (sl. 12.). Razina mortaliteta je u posljednje dvije godine porasla zbog pandemije COVIDA-19, što je svakako pridonijelo rekordno velikom prirodnom padu. Otok Ugljan, sa svoje tri općine, najbliži je pozitivnoj promjeni bio 2000. i 2006. godine, kada je razlika nataliteta i mortaliteta iznosila -30, odnosno -31. S druge strane, godine s nagorom statistikom su 2017. (-83) te 2021. godina (-81), a potonjoj je najveći uzrok spomenuta pandemija. Gledajući podatke prirodne promjene za cijeli otok Ugljan, prosječna godišnja prirodna promjena za razdoblje od 2000. do 2021. godine iznosi -53,32 stanovnika.

Sl. 12.: Razina nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene na otoku Ugljanu za razdoblje 2000.-2021.

Izvor: prema DZS izradio autor

Prema analiziranim podacima (tab. 2.), u općini Kukljica (628 stanovnika 2021. godine), a ujedno i istoimenom naselju, u razdoblju od 2000. do 2021. godine mortalitet je bio veći od nataliteta pa je tako i prirodna promjena imala negativan predznak. Jedini izuzetak je 2000. godina kada je broj rođenih i preminulih u toj općini bio jednak i iznosio 9 pa je prirodna promjena bila 0. Statistički najlošija bila je pandemijska 2021. godina, a tada je prirodna promjena iznosila -19, odnosno bilo je 4 rođene i 23 preminule osobe. Prosječna godišnja prirodna promjena za općinu Kukljica je -8,14 stanovnika. Općina Kali (1585 stanovnika 2021. godine) jedina je od tri općine na otoku Ugljanu bilježila pozitivnu prirodnu promjenu u pojedinim godinama analiziranog razdoblja. Bilo je to 2004. godine kada je prirodna promjena iznosila 6, odnosno kada je bilo 17 rođenih i 11 preminulih osoba., 2010. godine kada je iznosila 3, a bilo je 19 rođenih i 16 preminulih te 2013. kada je razlika nataliteta i mortaliteta bila 1 (19 rođenih i 18 preminulih). Osim navedenih godina, svih ostalih godina zabilježena je negativna prirodna promjena, a statistički najlošija bila je 2015. godina sa 13 rođenih i 32 preminulih, odnosno prirodnom promjenom -19. Za ovu općinu prosječna godišnja prirodna promjena stanovnika je -7,18 stanovnika. Općina Preko (3556 stanovnika 2021. godine), sa ostalih pet naselja na Ugljanu te otocima Ošljak, Sestrunj i Rivanj u svom sastavu, u analiziranom periodu statistički je najnegativnija općina. Rekordna je bila 2017. godina kada je prirodna promjena iznosila -57, a bilo je 19 rođenih i 76 preminulih. U općini Preko razlika nataliteta i mortaliteta je za sve godine bila izrazito visoka, a jedina godina kada je prirodna promjena bila manja od -20 je 2006. (-15). Prema parametru prosječne godišnje prirodne promjene stanovnika, općina Preko također je statistički najlošija među svim trima općinama, a prosjek je -38 stanovnika godišnje.

Tab. 2.: Komponente prirodnog kretanja stanovništva za otok Ugljan i njegove općine za razdoblje 2000.-2021.

Godina		Općina			
		Kukljica	Kali	Preko	Otok Ugljan
2000	rođeni	9	21	34	64
	umrli	9	26	59	94
	prirodna promjena	0	-5	-25	-30
2001	rođeni	4	17	26	47
	umrli	9	24	59	92
	prirodna promjena	-5	-7	-33	-45
2002	rođeni	5	16	23	44
	umrli	9	22	50	81
	prirodna promjena	-4	-6	-27	-37
2003	rođeni	6	16	15	37
	umrli	16	28	61	105
	prirodna promjena	-10	-12	-46	-68
2004	rođeni	8	17	23	48
	umrli	9	11	69	89
	prirodna promjena	-1	6	-46	-41
2005	rođeni	5	20	22	47
	umrli	11	30	63	104
	prirodna promjena	-6	-10	-41	-57
2006	rođeni	4	16	32	52
	umrli	12	24	47	83
	prirodna promjena	-8	-8	-15	-31
2007	rođeni	6	14	34	54
	umrli	10	22	76	108
	prirodna promjena	-4	-8	-42	-54
2008	rođeni	4	21	26	51
	umrli	18	36	67	121
	prirodna promjena	-14	-15	-41	-70
2009	rođeni	6	17	26	49
	umrli	13	20	77	110
	prirodna promjena	-7	-3	-51	-61
2010	rođeni	6	19	29	54
	umrli	11	16	71	98
	prirodna promjena	-5	3	-42	-44
2011	rođeni	7	17	35	59
	umrli	14	28	65	107
	prirodna promjena	-7	-11	-30	-48
2012	rođeni	3	17	31	51
	umrli	15	27	60	102
	prirodna promjena	-12	-10	-29	-51
2013	rođeni	5	19	31	55
	umrli	17	18	63	98
	prirodna promjena	-12	1	-32	-43
2014	rođeni	5	10	27	42
	umrli	19	15	66	100
	prirodna promjena	-14	-5	-39	-58

2015	rođeni	3	13	27	43
	umrli	11	32	59	102
	prirodna promjena	-8	-19	-32	-59
2016	rođeni	8	15	36	59
	umrli	18	27	77	122
	prirodna promjena	-10	-12	-41	-63
2017	rođeni	3	15	19	37
	umrli	16	28	76	120
	prirodna promjena	-13	-13	-57	-83
2018	rođeni	7	15	34	56
	umrli	14	19	80	113
	prirodna promjena	-7	-4	-46	-57
2019	rođeni	4	24	29	57
	umrli	8	27	68	103
	prirodna promjena	-4	-3	-39	-46
2020	rođeni	7	19	40	66
	umrli	16	27	69	112
	prirodna promjena	-9	-8	-29	-46
2021	rođeni	4	14	27	45
	umrli	23	23	80	126
	prirodna promjena	-19	-9	-53	-81

Izvor: DZS, 2000.-2021.

Da bi se utvrdio opći tip kretanja stanovnika, potrebno je iz ranije navedenih podataka izračunati stopu ukupne promjene broja stanovnika (r) i stopu prirodne promjene (pp). Za 2001. godinu r iznosi -18,01%, a pp -6,58%, za 2011. godinu r iznosi -1,87%, a pp -7,86%, te prema najnovijim podacima za 2021. godinu r iznosi -6,33%, a pp -13,83%. Navedeni podaci izračunati su prema sljedećim formulama, u kojima ($P2-P1$) označava međupopisnu promjenu broja stanovnika, $P1$ je broj stanovnika na početku promatranog razdoblja, $P2$ broj stanovnika na kraju promatranog razdoblja, N predstavlja broj živorođenih, M broj umrlih, a P je broj stanovnika sredinom godine:

$$r = \frac{(P2 - P1)}{P1} \times 100$$

$$pp = \frac{N - M}{P} \times 1000$$

Budući da su ove veličine izražene različitim mjernim jedinicama, kako bi bile usporedive potrebno ih je izjednačiti, odnosno promile pretvoriti u postotke. Iz konačno dobivenih brojki, vidljivo je da je stopa ukupne promjene broja stanovnika za sve godine manja od stope prirodne promjene stanovnika, što je jedno od obilježja emigracijskog tipa kretanja stanovništva E4.

4.2. Prostorno kretanje stanovništva otoka Ugljana

Tijekom gotovo cijelog 20. stoljeća sve hrvatske otoke, među njima i otok Ugljan, zahvatila je depopulacija, koja je i glavna značajka njihovog demografskog razvoja. Depopulacija je prvi put zabilježena popisom stanovništva 1921. godine, a izazvana je dugogodišnjim iseljavanjem potaknutim gospodarskim i političkim uzrocima. Kao gospodarski uzroci najbolji primjer su agrarna prenapučenost i deagrarizacija te industrijalizacija kopna s kojom se otvaraju nova radna mjesta. Politički uzroci depopulacije su političko iseljništvo te talijanski optanti, kao posljedica dugogodišnje talijanske (mletačke) vlasti u većini Dalmacije (Lajić i Mišetić, 2013). Unatoč tome, stanje se na otoku Ugljanu u posljednjih nekoliko godina popravilo te je u periodu od 2008. do 2017. godine na otok imigriralo 1021 osoba više nego li je emigriralo. Nažalost, taj pozitivan trend nema veliki utjecaj jer je pozitivna migracijska bilanca manja od negativne prirodne promjene, što i dalje dovodi do smanjenja broja stanovnika (Pijanović, 2019).

5. Rasprava

Provedeno istraživanje pokazalo je kako je broj stanovnika na otoku Ugljanu, uz poneke pozitivne promjene, u gotovo stalnom padu od popisa provedenog 1931. godine. Kako vrijedi za otok u cjelini, vrijedi i za sedam njegovih naselja podijeljenih u tri općine. Opće je poznato da na otocima prevladava stanovništvo starije životne dobi, dok sve manje ima stanovništva mlađe životne dobi, a to je prvenstveno zbog toga što otoci kao takvi ne mogu stanovništvu, prije svega mladom, ponuditi adekvatne uvjete za život, zbog čega oni migriraju u gradove ili inozemstvo. To je i glavni razlog zbog kojih postoji pretpostavka da će na temelju dosadašnjih rezultata i trendova broj stanovnika na otocima nastaviti opadati te da bi otoci mogli postati sezonski naseljena ljetovališta jer raste potražnja za kupnjom i izgradnjom zemljišta i vikendica na njima. Iako sve više otočana preseljava na kopno zbog udaljenosti grada i loše povezanosti otoka s najbližim kopnom (Graovac, 2004), to nije slučaj na Ugljanu, koji je od svih otoka iz zadarskog arhipelaga najbolje povezan sa Zadrom zbog svog položaja i blizine. Na temelju podataka o broju stanovnika, koji ukazuju na depopulaciju, SWOT analizom (tab. 3.) prikazat će se mogućnosti i prednosti naseljavanja otoka, ali i prijetnje i slabosti koje prijete ostvarivanju tog cilja.

Tab. 3.: SWOT analiza za naseljavanje otoka Ugljana

<p><u>SNAGE (Strengths):</u></p> <ul style="list-style-type: none">• blizina kopna (grada Zadra)• dobra prometna povezanost s kopnom• mirniji i opušteniji način života	<p><u>SLABOSTI (Weaknesses):</u></p> <ul style="list-style-type: none">• nedovoljno razvijena infrastruktura• neadekvatni¹ uvjeti za život (naročito za mlado stanovništvo)
<p><u>PRILIKE (Opportunities):</u></p> <ul style="list-style-type: none">• revitalizacija otoka i osiguranje porasta broja stanovnika• razvoj raznih oblika turizma i uslužnih djelatnosti s ciljem gospodarskog napretka	<p><u>PRIJETNJE (Threats):</u></p> <ul style="list-style-type: none">• potreba za osiguranjem osnovnih uvjeta za život pojedinca i obitelji• preseljenje na kopno zbog lakšeg pronalaska zaposlenja

¹ Neadekvatnim uvjetima smatraju se nedovoljno i loše izgrađena infrastruktura, nedostatak socijalnog sadržaja za različite dobne skupine, loša prometna povezanost, nedostatak usluga i ustanova potrebnih za svakodnevni život (bolnice, trgovine).

Pri pisanju rada i istraživanju postojalo je nekoliko metodoloških ograničenja. Prije svega, postoji nedostatak prijašnjih istraživanja na ovu temu ili zastarjelost postojećih. Također, zbog zastarjelosti, tu je i nedostatak podataka za novije popise stanovništva u prijašnjim radovima te nepouzdanost podataka iz popisa stanovništva prije prvog modernog popisa iz 1857. godine. Osim toga, problem je bio u obuhvatu naselja, odnosno strukturi rada po naseljima/općinama, na što je utjecaj imao nedostatak pojedinih podataka za manje prostorne jedinice kao što su naselja i mjesta, dok je isti postojao za veće prostorne jedinice poput županije i gradova, koji nisu bili u prostornom obuhvatu istraživanja pa ni sami podaci nisu dolazili do izražaja. Naposljetku, podaci o migracijama, odnosno prostornom kretanju stanovništva nisu bili dostupni za prostorne jedinice manje od županija, zbog čega se nije mogla provesti analiza takvih podataka te eventualno utvrditi postojanje unutarnjih migracija (između naselja na otoku) ili čestinu otočno-kopnenih i vanjskih migracija (u inozemstvo).

6. Zaključak

Kao određene smjernice za pisanje ovog rada i provođenje istraživanja postavljena su četiri cilja kojima se pokušao objasniti predmet istraživanja i jednostavnije dobiti rezultate na temelju predmeta istraživanja. Prvi i glavni cilj bio je utvrditi kretanje broja stanovnika na otoku Ugljanu od najstarijih sačuvanih popisa do danas, što je ujedno i dio naslova samog rada. Sukladno tome, drugi cilj bio je istražiti trendove kretanja broja stanovnika i prirodne promjene stanovništva te na temelju rezultata i podataka iz popisa stanovništva zaključiti radi li se o pozitivnom ili negativnom trendu. Posljednja dva cilja vezana su za naseljavanje otoka Ugljana u budućnosti pa je tako jedan bio istražiti potencijale naseljavanja, a na to se nadovezala SWOT analiza kojom su se na jednostavan način prikazale snage i prilike te slabosti i prijetnje za naseljavanje otoka Ugljana. Osim ciljeva rada, postavljene su tri hipoteze, od kojih su dvije potvrđene, a jedna djelomično potvrđena, dok opovrgnutih hipoteza nema.

Prvom hipotezom (H1) pretpostavilo se da na otoku prevladava izumiranje, kao tip općeg kretanja stanovništva. Hipoteza je potvrđena, a obilježja navedenog tipa kretanja stanovništva vidljiva su na popisima stanovništva i statističkim izvješćima prirodnog kretanja stanovništva otoka. Negativna prirodna promjena za otok Ugljan zabilježena je svake godine promatranog razdoblja (2000.-2021.), dok je za isto razdoblje, odnosno posljednja tri popisa stanovništva, prisutan trend pada broja stanovnika te, kako je gore navedeno, stopa ukupne promjene broja stanovnika je za popisne godine u promatranom razdoblju manja od stope prirodne promjene stanovnika, što je obilježje tipa izumiranja (E4).

Druga hipoteza (H2) se na neki način može nadovezati na prvu (H1) zbog toga što se tom hipotezom pretpostavilo da je prirodna promjena na otoku u razdoblju 21. stoljeća negativnog predznaka. Hipoteza je potvrđena, a na razini otoka Ugljana u razdoblju od 2000. do 2021. godine razina mortaliteta bila je veća od razine nataliteta, dok je na razini pripadajućih mu općina prirodna promjena uvijek bila negativna za općinu Preko. Za općine Kukljica i Kali jednom, odnosno tri puta zabilježena je pozitivna prirodna promjena te slučaj da je broj rođenih i umrlih bio identičan pa je prirodna promjena bila nula (2000. godine u Kukljici).

Posljednja, treća postavljena hipoteza (H3), kojom se pretpostavilo da zbog svoje blizine kopnu i gradu Zadru te dobre povezanosti s istim, otok Ugljan ima vioski potencijal za budući razvoj i naseljavanje otoka, također je djelomično potvrđena. SWOT analizom utvrđene su snage, slabosti, prilike i prijetnje te unatoč dobrim predispozicijama za naseljavanje i

revitalizaciju otoka postoje određene slabosti i prijetnje koje mogu imati negativan utjecaj. Najbolji razlog za revitalizaciju otoka je blizina grada Zadra te dobra prometna povezanost pomorskim putem koje, uz mirniji i opušteniji način života na otoku, mogu privući turiste iz ostalih zemalja Europe i svijeta te tako potaknuti razvoj raznih oblika turizma i gospodarski razvoj otoka. Kao najveća prijetnja navedenim prednostima navodi se nedovoljno dobra infrastruktura te neadekvatni uvjeti za život, ponajprije za mlado stanovništvo, od kojih se izdvajaju nedostatak socijalnog sadržaja te usluga i ustanova za svakodnevne potrebe. Također, na kopnu postoji veći broj mogućnosti za zaposlenje i samim time osiguranje osnovnih uvjeta za život.

Ovim je istraživanjem napravljen detaljniji uvid u kretanje broja stanovnika na najgušće naseljenom otoku zadarskog arhipelaga. Provođenjem istraživanja i pisanjem rada utvrđeno je naglo smanjene broja stanovnika te trend pada broja stanovnika uz negativnu prirodnu promjenu što jednog dana može dovesti do izumiranja naselja na otoku, a samim time i cijelog otoka. Iako je bilo nekoliko slučajeva pozitivne promjene broja stanovnika te njegovog porasta na pojedinim popisima, otok Ugljan danas ima emigracijski tip E₄ (izumiranje) kojem su obilježja negativna prirodna promjena, negativno popisom utvrđeno kretanje te stopa prirodne promjene manja od stope popisom utvrđenog smanjenja.

7. Popis literature i izvora

7.1. Literatura

- 1) Čuka, A., 2003: Problem razvoja hrvatskih otoka, <https://haw.nsk.hr/arhiva/vol5/502/39157/www.geografija.hr/clanci/193/problem-razvoja-hrvatskih-otoka.html> (6.8.2023.).
- 2) Državni zavod za statistiku, 2022: Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021., <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> (3.8.2023.).
- 3) Filipi, A., R., 1960: Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka. II. Ostali otoci, Radovi instituta JAZU u Zadru, sv. 6-7, 137-179, Zagreb.
- 4) Fratrić, I., 2021: Zeleni otok u zadarskom arhipelagu oduševljava starim maslinicima, idiličnim uvalama i slikovitim ribarskim lučicama, <https://putnikofer.hr/mjesta/sto-vidjeti-na-ugljanu/> (22.8.2023.).
- 5) *Geografija 2 ekonomska škola*, Prirodno kretanje stanovništva, n.d., <https://sites.google.com/view/stanovnistvo/prirodno-kretanje-stanovni%C5%A1tva> (22.8.2023.).
- 6) Graovac, V., 2004: Depopulacija zadarskih otoka, <https://haw.nsk.hr/arhiva/vol5/502/39157/www.geografija.hr/clanci/399/depopulacija-zadarskih-otoka.html> (5.8.2023.).
- 7) *Hrvatska enciklopedija*, Demografska tranzicija, 2021a, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=14512> (22.8.2023.).
- 8) *Hrvatska enciklopedija*, Lukoran, 2021b, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37509> (21.8.2023.).
- 9) Lajić, I., Mišetić, R., 2013: Demografske promjene na hrvatskim otocima na početku 21. stoljeća, *Migracije i etničke teme* 2, 169-199, DOI: 10.11567/met.29.2.3.
- 10) Madunić, D., 2009: Mjera grada: zadarski popis stanovništva 1527. godine, *Povijesni prilozi* 36, 23-63, DOI: <https://doi.org/10.22586/pp>.
- 11) Magaš, D., Faričić, J., 2000: Geografske osnove razvitka otoka Ugljana, *Geoadria* 5 (1), 49-92, DOI: <https://doi.org/10.15291/geoadria.154>.
- 12) Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, n.d.: Otoci, <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/otoci-i-priobalje/3834> (3.8.2023.).

- 13) *Općina Kali*, O Kalima, 2023, <http://opcina-kali.hr/index.php?page=o-kalima> (20.8.2023.).
- 14) *Općina Preko*, O nama, 2020, <https://www.opcina-preko.hr/ustrojstvo-opcine/> (21.8.2023.).
- 15) Pijanović, F., 2019: Turizam u gospodarskom razvoju otoka Ugljana, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
- 16) *Turistička zajednica općine Kukljica*, O Kukljici, 2017, http://kukljica.hr/hr/O_Kukljici (20.8.2023.).
- 17) *Turistička zajednica općine Preko*, Sutomišćica, n.d., <http://www.preko.hr/hr/stranica/sutomiscica/3> (21.8.2023.).
- 18) *Visit Croatia*, Poljana, 2023a, <https://www.visit-croatia.hr/hr/destinacije/sjeverna-dalmacija/otok-ugljan/poljana> (21.8.2023.).
- 19) *Visit Croatia*, Preko, 2023b, <https://www.visit-croatia.hr/hr/destinacije/sjeverna-dalmacija/otok-ugljan/preko> (21.8.2023.).
- 20) Wertheimer-Baletić, A., 2004: Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja* 13 (4-5), 631-651, DOI: <https://hrcak.srce.hr/16231> (5.8.2023.).

7.2. Izvori

- 1) *eNautika*, Mali Ždrelac, n.d., https://enautika.si/images/galleries/Zanimivost/Mali_Zdrelac/Zdrelac_Mali_Prolaz_01.jpg (19.8.2023.).
- 2) Filipi, A., R., 1960: Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka. II. Ostali otoci, *Radovi instituta JAZU u Zadru*, sv. 6-7, 137-179, Zagreb.
- 3) *Hrvatska enciklopedija*, Demografska tranzicija, 2021, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=14512> (22.8.2023.).
- 4) Magaš, D., Faričić, J., 2000: Geografske osnove razvitka otoka Ugljana, *Geoadria* 5 (1), 49-92, DOI: <https://doi.org/10.15291/geoadria.154>.
- 5) *Popis stanovništva 2001. godine: stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima*, https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_01_01/h01_01_01_zup13.html (19.8.2023.).

- 6) *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine: stanovništvo prema spolu i starosti*, <https://dzs.gov.hr/> (19.8.2023.).
- 7) *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. godine – stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima*, <https://dzs.gov.hr/> (19.8.2023.).
- 8) *Prirodno kretanje stanovništva po županijama, gradovima i općinama 2000.-2021. godine*, <https://dzs.gov.hr/> (22.8.2023.).

Prilozi

Prilog 1: Popis slika i tablica

Sl. 1.: Otok Ugljan u okolici Zadra, digitalni ortofoto 2021. i 2022.....	5
Sl. 2.: Tjesnac Mali Ždrelac s mostom.....	8
Sl. 3.: Broj stanovnika na otoku Ugljanu po popisima stanovništva od 1857. godine.....	10
Sl. 4.: Broj stanovnika u Kukljici po popisima stanovništva od 1857. godine	11
Sl. 5.: Broj stanovnika u Kalima po popisima stanovništva od 1857. godine.....	12
Sl. 6.: Broj stanovnika u Preku po popisima stanovništva od 1857. godine	13
Sl. 7.: Broj stanovnika u Poljani po popisima stanovništva od 1857. godine	14
Sl. 8.: Broj stanovnika u Sutomišćici po popisima stanovništva od 1857. godine.....	15
Sl. 9.: Broj stanovnika u Lukoranu po popisima stanovništva od 1857. godine	16
Sl. 10.: Broj stanovnika u Ugljanu po popisima stanovništva od 1857. godine.....	17
Sl. 11.: Opći model demografske tranzicije zapadnoeuropskih zemalja (lijevo) i Hrvatske (desno).....	19
Sl. 12.: Razina nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene na otoku Ugljanu za razdoblje 2000.-2021.....	20
Tab. 1.: Broj stanovnika po naseljima na otoku Ugljanu, popisi 1527.-2021.....	9
Tab. 2.: Komponente prirodnog kretanja stanovništva za otok Ugljan i njegove općine za razdoblje 2000.-2021.....	21
Tab. 3.: SWOT analiza za naseljavanje otoka Ugljana	24